

Eliza-Maria BIȚĂ

Colecția STUDIA DOCTORALIA

Directorul colecției
IPS Prof.univ.dr. Irineu Ion POPA
Director al CSUD - IOSUD
Universitatea din Craiova

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Prof.univ.dr. Bădică Costin, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică
Prof.univ.dr. Burlea Șchipoiu Adriana, Școala doctorală de Științe Economice
Prof.univ.dr. Cosmulescu Sina Niculina, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale
Prof.univ.dr. Damean Sorin Liviu, Școala doctorala de Științe sociale și umaniste
Prof.univ.dr. Dumitru Nicolae, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică
Prof.univ.dr. Enache Sorin, Școala doctorala de Inginerie electrică și energetică
Prof.univ.dr. Gautier Laurent, Université de Bourgogne, Dijon, Franța
Lector univ.dr. Matei Andaluzia Cristina, Școala doctorală de Științe
Prof.univ.dr. Matei Gheorghe, Școala doctorală de Științe Economice
Prof.univ.dr. Mazilu Mirela Elena, Școala doctorală de Științe
Prof.univ.dr. Micu Sorin, Școala doctorală de Științe
Prof.univ.dr. Mîtreă Ion, Școala doctorala de Ingineria resurselor animale și vegetale
Prof.univ.dr. Ocoleanu Ticu Nelu, Școala doctorală de teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”
Prof.univ.dr. Otovescu Dumitru, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste
Prof.univ.dr. Olteanu Gabriel, Școala doctorală a Facultății de Drept
Prof.univ.dr. Panea Nicu, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere
Prof.univ.dr. Petre Nicolae, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică
Prof.univ.dr. Răducanu Ruxandra, Școala doctorala a Facultății de Drept
Prof.univ.dr. Selișteanu Dan, Școala doctorala „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică
Prof.univ.dr. Spulbăr Cristi Marcel, Școala doctorală de Științe Economice
Conf.univ.dr. Stan Răzvan, Școala doctorală de Teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”
Prof.univ.dr. Tarniță Daniela, Școala doctorală „Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică
Prof.univ.dr. Teodorescu Cristiana-Nicola, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere

Eliza-Maria BIȚĂ

**PANAIT ISTRATI ȘI SALMAN
RUSHDIE - DUBLE IDENTITĂȚI
CULTURALE**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2022**

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. habil. Cătălin GHIȚĂ

Copyright © 2022 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BIȚĂ, ELIZA-MARIA

Panait Istrati și Salman Rushdie - duble identități culturale / Eliza-Maria Biță. - Craiova : Universitaria, 2022
ISBN 978-606-14-1852-7

82.09

© 2022 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

MULȚUMIRI

Asumarea unui angajament de anvergura celui pe care îl reprezintă cercetarea științifică necesară redactării unei teze de doctorat viabile, urmată de redactarea acesteia conform normelor de publicare în vigoare este nu doar un act de curaj, întrucât presupune o activitate de pionierat, de a descoperi ceva ce nimeni altul nu a remarcat înaintea ta; așadar, nu îți asumi o asemenea sarcină înainte de a evalua riscurile pe care le implică, dar și sacrificiile pe care va trebui să le faci; desigur, pui în balanță toate acestea cu avantajul pe care ți-l va aduce produsul

final; cu atât mai mult este dificilă implicarea într-un astfel de proiect curajos, înainte de care mai mulți prieteni prea grijulii au încercat la început să mă disuadeze, la vârsta de treizeci și opt de ani, după ce am crezut pentru multă vreme că întrerusesem orice legătură cu mediul academic și cercetarea literară, preocupată fiind, îndeobște, de aplicarea cunoștințelor dobândite în anii de studiu pentru a-mi câștiga traiul, a-mi întemeia o familie și a contribui la întreținerea ei, deci îndepărtându-mă, practic, de gândurile care mă însuflețiseră la absolvirea studiilor de licență și de masterat.

Cu toate acestea, mai ales pentru că ideile respective au persistat în mintea mea timp de peste zece ani, continuând să apară cu orice ocazie, de mai multe ori pe zi, în mediul multicultural în care se desfășoară viața de azi, mai ales a unui filolog implicat în activități de traduceri și predare a limbilor străine, deci care interacționează frecvent cu alte mentalități și culturi, am decis să mă implic în acest proiect, am reușit să îl finalizez la timp și consider că meritele nu îmi aparțin în totalitate, ci că datorez recunoștință tuturor celor care mi-au oferit sprijinul și înțelegerea lor pe parcursul acestui demers cel puțin temerar.

În primul rând, trebuie să îi mulțumesc coordonatorului științific al acestei teze de doctorat, care, de la bun început, prin comunicarea excelentă la nivel ideatic cu mine în ceea ce privește proiectul meu de studii doctorale, dar și prin încrederea acordată, răbdarea, înțelegerea, sprijinul și consilierea de care am beneficiat din partea dumnealui pe parcursul doctoranturii, a

contribuit în mod aproape esențial la materializarea tezei mele de doctorat. De asemenea, îmi manifest aici gratitudinea față de colaboratorii domnului profesor Cătălin Ghiță din cadrul Universității din Craiova, prin mijlocirea cărora mi s-au acordat consilierea și sprijinul necesare candidării la o bursă de cercetare Erasmus și beneficiarii în condiții optime de aceasta și, nu în ultimul rând, anulării hiatusului de șaisprezece ani care mi-a pus inițial probleme. Printre aceștia se numără și membrii comisiei de îndrumare, doamna lector Daniela Rogobete, dar și colaboratori externi, precum domnul profesor Iulian Boldea, de la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie din Târgu-Mureș, care mi-a apreciat rezultatele cercetării literare exprimate în patru articole publicate în revista *Journal of Romanian Literary Studies*, Angela Maffre, curatoarea fondului patrimonial *Panait Istrati* de la biblioteca Henri Bosco din Nisa, Odile Gannier, directoarea centrului de cercetare CTEL din cadrul Universității Sophia Antipolis din Nisa, unde am beneficiat de o bursă de cercetare a operei lui Panait Istrati. Le mulțumesc din tot sufletul și colegelor mele, Angelica Alexandru, Rebecca Toană, Sofia Cercel și colegilor doctoranzi din anul superior Oana Băluică, Alexandru Ionașcu și Marinică Șchiopu.

În continuare, după mulțumirile pe care le datorez persoanelor apropiate, familiei și prietenilor, care au înțeles că am nevoie de liniște, timp de reflecție în intimitate și de mai multă asistență decât în mod obișnuit pentru realizarea unor demersuri administrative imperios necesare (colaborarea de la distanță cu Universitatea din Craiova și procurarea a numeroase volume, eu locuind în București), se cuvine să îmi exprim recunoștința și față de membrii asociațiilor *Prietenii lui Panait Istrati* (în special domnului Mugur Popovici, doamnei profesoare Dana Radler și doamnei Corina Dima, fiica lui Alexandru Talex) și *Les amis de Panait Istrati*, doamnei profesoare Ileana Mihăilă, directoarea Școlii doctorale Studii Literare și Culturale, din cadrul Universității din București, și curatorilor fondului de cărți al Lectoratului de limbă franceză din cadrul aceleiași universități, care m-au susținut în acest efort prelungit și m-au încurajat să duc la bun sfârșit dificilul proiect căruia alesesem să îi dedic trei ani din viața mea de adult.

Le sunt recunoscătoare domnilor profesori Pál Enikő de la Universitatea Sapiientia din Miercurea Ciuc, care a redactat volumul conferinței *Spații intermediare* din anul 2019, incluzând în el un fragment din teza mea de

doctorat, sub forma articolului *Universul Istratian – Autobiografie sau autoficțiune?*, și Iulian Boldea, de la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie din Târgu-Mureș, care, în calitate de redactor-șef al revistelor *Journal of Romanian Literary Studies* nr. 16, 17 și 18 din 2019 și al volumului conferinței GIDNI 7 din 2020, a aprobat publicarea altor cinci articole conținând fragmente din unele subcapitole ale tezei mele de doctorat sub forma articolelor intitulate *Double Cultural Identity. Panait Istrati and Salman Rushdie, Analyse de la traduction en roumain de l'ouvrage Les 12 travaux d'Asterix, Les Hongrois de la Roumanie et leur alternance codique, The Double Cultural Identity of Panait Istrati și Cultural and Spatio-Temporal Nomadism among Salman Rushdie's Identities.*

Țin să mulțumesc și membrilor comisiei de examinare înaintea cărora îmi voi susține teza de doctorat.

INTRODUCERE

În această lucrare îmi propun să analizez modul în care transpar dublele fațete ale identităților a doi scriitori cu parcurs aparent similar, născuți în regiuni mai mult sau mai puțin orientale și lanșați, transferați temporar sau naturalizați în Occident: românul balcanic Panait Istrati și britanicul de origine indiană Salman Rushdie. În acest scop, voi analiza o serie de scrieri ale celor doi romancieri, lucrări pe care le consider reprezentative în acest sens și care includ scrieri autobiografice, ficționale, articole cu o bază autobiografică solidă și eseuri de factură socio-politică. Analiza mea va avea o structură ternară: Capitolul 1 – *Dubla identitate culturală a lui Panait Istrati*, Capitolul al II-lea – *Dubla identitate culturală a lui Salman Rushdie*, Capitolul al III-lea – *Asemănări și deosebiri între percepțiile despre Orient și Occident ale lui Panait Istrati și Salman Rushdie* (capitol care va include un studiu comparativ realizat sub forma unei sinteze de cercetare și critică literară).

Firul logic pe care îl voi urmări în analiza mea este următorul: decelând ponderea narațiunii autobiografice față de cea autoficțională în opera lui Istrati, putem discerne multiplele identități care se fac simțite în scrierile sale, datorită fie moștenirii genetice, fie mediului cosmopolit în care a fost crescut și a ales să trăiască, și voi demonstra cum putem explica această alegere, realizată intuitiv la început și în deplină cunoștință de cauză la maturitate, încercând, pe parcursul analizei, să îi găsec scriitorului un loc în literatura română și în cea universală și concluzionând că, deși mirajul Orientului și al Occidentului – chemarea dublei sale identități – a fost cel care l-a împins să călătorească, imaginar sau fizic, pentru a se descoperi, el alege, în final, să nu adere la nimic, adică să rămână el însuși, nefiind pe deplin nici oriental (balcanic, n.m.), nici occidental, ci, pur și simplu, păstrând caracteristici ale ambelor toposuri și continuându-și viața în spațiul cosmopolit în care se regăsește cel mai bine, care le împacă pe amândouă.

Voi continua cu o analiză aproape similară a operei și a personalității lui Salman Rushdie, analizând, în special, basmele, nuvelele și romanele inspirate din moștenirea sa culturală orientală, singurul său roman de inspirație autobiografică, dar și câteva eseuri legate de înstrăinare și relația cu Celălalt

sau cu un spațiu diferit de cel familiar, precum și povestiri sau rescrieri ale unor opere și personaje cunoscute, scopul vădit al analizei fiind de a prezenta, din perspectivă proprie, o problematică extrem de pregnantă în zilele noastre; voi arăta că alegerea acestor teme reprezintă angajamentul social al lui Rushdie, corespunzător celui istratian din epoca contemporană lui.

***

Pentru a pune în oglindă aceste reflecții și puncte de vedere oarecum similare, datorită punctelor de plecare și concluziilor la care ajung autorii și pe care le redau în operă, deși cele două opere sunt despărțite de aproape un secol, voi trata și teme adiacente, precum nostalgia copilăriei, relația cu părinții și, deci, cu autoritățile, imaginea mamei și a femeii, în general, din perspectivă orientală și occidentală, pe de o parte, și istratiană și rushdiană, pe de altă parte, și în acest caz raportându-mă la perspective orientale și occidentale redade de autori, teme ce se dovedesc semnificative pentru a înțelege analiza pe care mi-o propun și a distinge clar între cele două identități – căci de multe ori ele par să se întrepătrundă în operele scriitorilor analizați.

Voi acorda mai puțină atenție subiectelor legate de politică, afiliere ideologică și religioasă care au făcut carieră în critica despre Panait Istrati și Salman Rushdie, preferând să mă concentrez asupra operei literare și autobiografice (în cazul lui Istrati) și asupra ficțiunii și a eseisticii (în cel al lui Rushdie), deoarece consider că aceste producții sunt suficiente pentru a stabili, în urma unei analize atente, desigur, în ce măsură sunt tributari cei doi autori și operele lor apartenenței față de spațiile orientale și occidentale.

O primă paralelă între Istrati și Rushdie se poate face la nivelul așa-numitului neocolonialism lingvistic, pe care chiar Salman Rushdie îl descrie în eseu *Patrii imaginare* din volumul omonim, în legătură cu faptul că literatura Commonwealth-ului a fost generată, în primul rând, de faptul că țările în care o întâlnim au fost colonizate de Marea Britanie, care le-a impus engleza ca limbă oficială, în general, administrativă și, în al doilea rând, de preeminența mondială a Statelor Unite ale Americii în domeniul afacerilor, care a determinat autoritățile din domeniul educației din aceste țări să acorde o importanță deosebită învățării limbii engleze, ceea ce Rushdie numește

neocolonialism lingvistic, iar, în al treilea rând, de faptul că engleza a devenit o limbă mondială:

„Voi începe cu un aspect care este mai mult decât evident. Limba engleză este de acum o limbă mondială. A obținut acest statut și ca efect al colonizării fizice a unui sfert din glob de către britanici, statut ce rămâne ambiguu, însă central pentru problemele pe care le întâmpină aproape toate țările cărora le-a fost oferită, alături de școlile misionare, străzile principale și regulile jocului de crichet, de către coloniștii britanici.

Însă supremația sa actuală nu este exclusiv – și probabil nici măcar în primul rând – un rezultat al moștenirii britanice. Ea derivă, în același timp, din proeminența Statelor Unite ale Americii în afacerile din întreaga lume. Acest al doilea impuls înspre limba engleză ar putea fi descris ca un fel de neocolonialism lingvistic sau doar ca pur pragmatism de care dau dovadă multe guverne și mulți experți în probleme de educație, în funcție de punctul de vedere pe care îl adoptați” (Rushdie 2008: 84-85).

Se remarcă și în România un fenomen pe care îl voi numi pseudocolonialism lingvistic, începând cu secolul al XIX-lea, când Școala Ardeleană impune folosirea alfabetului latin, și, mai apoi, la începutul secolului al XX-lea, când, prin efortul intelectualilor din Curentul latinist, are loc o infuzie bogată de neologisme din limbile franceză și italiană, susținută și de întoarcerea în țară a tinerilor trimiși de familiile înstărite la studii la Paris.

Deși Istrati nu a avut niciun fel de contact cu aceste medii intelectuale sau sociale, în cazul lui, pseudocolonialismul lingvistic a operat la scară foarte mică, căci el a fost singurul beneficiar, pasiunea pentru limba franceză fiindu-i indusă de Mihail Kazanski, dezvoltată în împrejurările favorabile ale sejurului într-un sanatoriu elvețian unde a avut acces liber la volume ale unor clasici francezi în original și fructificată la vârsta maturității intelectuale printr-o operă francofonă de dimensiuni impresionante. Și, ca și limba engleză propagată în instituțiile administrative ale țărilor colonizate de Imperiul britanic în perioada acestei colonizări, limba franceză s-a răspândit la nivel administrativ, juridic și economic în coloniile Imperiului francez, și la nivel

cultural în mediile cultivate din numeroase țări ale continentului eurasiatic, în special în familiile aristocratice, iar cunoașterea sa reprezenta dovada unui nivel cultural foarte apreciat în perioada premergătoare celei în care s-a lansat ca scriitor Panait Istrati. România încă este considerată țară francofonă asociată, fiind, din 1993, membră a Organizației Internaționale a Francofoniei¹, iar apropierea etimologică a numeroși termeni din limbile așa-zise „surori” – franceză și română – le facilitează vorbitorilor nativi de limbă română înțelegerea și practicarea la nivel de începător a limbii franceze.

Spunând spațiu oriental, în lucrarea de față, voi subînțelege spațiul geografic delimitat la vest de Magreb (doar Egiptul), Peninsula balcanică (sud-estul Europei, adică România și Grecia), Asia Mică (mai exact, Turcia), Orientul Apropiat (reprezentat doar prin Liban) și la est de India; desigur, legăturile cu spațiul oriental ale celor două opere analizate se mărginesc la aceste extremități ale spațiului respectiv, extremități care îi privesc pe fiecare din cei doi scriitori, prin prisma alegerilor pe care le fac pentru a călători, a începe o viață nouă sau a se inspira din punct de vedere artistic.

În ceea ce privește spațiul occidental la care mă voi referi, acesta va fi delimitat, *stricto sensu*, de teritoriile Italiei, Elveției, Franței, Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii, adică cele mai vestice puncte în care au ajuns cei doi scriitori și despre mentalitățile cărora vorbesc scrierile lor. Andaluzia, un spațiu occidental orientalizat care este menționat mai mult în trecut într-un roman rushdian, nu este inclusă în niciuna dintre cele două categorii, deoarece perioada istorică în care o surprinde autorul nu îi este contemporană nici acestuia, nici acțiunii din roman, fiind vorba de un trecut ficțional, recreat pentru a servi firului narativ și a explica titlul romanului (mă refer la *Ultimul suspin al Maurului*).

Nici în nuvela *Cristofor Columb și regina Isabella a Spaniei își desăvârșesc legătura (Santa Fe, 1492 d. Hr.)*, Rushdie nu se referă la spațiul ocupat de Spania, ca stat european occidental, ci la două personaje istorice oarecum scoase din acest topos. Deci, Spania nu aparține Occidentului la care mă voi referi în analiza mea.

Nu în ultimul rând, se cuvine să specific că, pentru a întreprinde studiile necesare redactării primului capitol din această lucrare și a celui

---

¹ Cf. <https://lepetitjournal.com/bucarest/communaute/oif-la-roumanie-et-la-francophonie-223171>

sintetic, final, am beneficiat de o bursă de cercetare doctorală Erasmus + la Université de Nice Sophia Antipolis, Franța, unde am avut acces la Fondul patrimonial Panait Istrati din cadrul Bibliotecii Universitare Henri Bosco și am avut câteva convorbiri pe teme literare și în scop de consiliere privind organizarea studiului cu directoarea CTTEL (Centrul Transdisciplinar de Epistemologie a literaturii și artelor vii), am participat la mai multe mese rotunde, colocvii doctorale și conferințe universitare pe teme literare adiacente temei acestei lucrări (identitate, alteritate, scrieri autobiografice, interferențe culturale, balcanism, studii orientale, Panait Istrati, literatura britanică contemporană etc.), cu intervenții sau, pur și simplu, în public, am luat legătura cu Asociația *Les amis de Panait Istrati*, m-am înscris în Asociația *Prietenii lui Panait Istrati*, din România, și am participat la trei întruniri ale acestor asociații, care au avut loc la București. În cadrul întrunirilor, am cunoscut-o personal pe Corina Dima, fiica lui Alexandru Talex, tânărul ziarist care l-a întâlnit pe Panait Istrati în ultimii ani ai vieții, i-a tradus în română o parte din operă și a devenit curator pentru publicarea mai multor lucrări ale scriitorului. Fiica lui i-a continuat munca și mi-a oferit sprijin în cercetare, atât material (acces la cărți rare, din bibliografia primară sau secundară a tezei mele), cât și moral și fizic (contribuind, prin acordarea unui scurt interviu, la materializarea acestei teze).

1. DUBLA IDENTITATE CULTURALĂ A LUI PANAIT ISTRATI

Multiplele fațete ale personalității istratiene se reflectă pe deplin în opera lui. Putem spune că îl recunoaștem parțial pe Panait Istrati în Adrian Zografî, Mihail, Stavru/Dragomir și că acesta echivalează cu naratorul din mai toate operele lui scrise la persoana I singular – în general, Adrian Zografî. Am ajuns la această concluzie, deoarece, potrivit lui Adrian, în *Lumea Mediteranei – Răsărit de soare*, acesta nu poate povesti/imagina ceva ce nu a trăit².

Așadar, de acum, când mă refer la Panait Istrati, în textul de față, se va înțelege și Adrian Zografî și invers, personajul fiind interșanjabil cu autorul și naratorul.

De altfel, la Istrati, în general, narațiunea este la persoana I singular. Dolores Toma vorbește chiar de Adrian Zografî ca și de Panait Istrati și invers, de experiențele lor în bazinul mediteranean, folosind ambele nume, al autorului și al personajului-narator³.

În articolul „Universul istratian – autobiografie sau autoficțiune?” susținut în cadrul conferinței *Spații intermediare/Spaces In-Between* a Universității Sapiientia din Cluj-Napoca în aprilie 2019, am dezbătut problema încadrării operei lui Panait Istrati în genul autobiografic. Consider că unele argumente pro-autobiografie prezentate în acel articol merită amintite și aici, pentru a susține ideea pluralității identităților autorului reflectate în operă.

---

² Panait Istrati, *Œuvres II*, Paris, Phébus, 2006, p. 475. Pentru conformitate, redau citatul integral, în traducerea mea: „Prietenii mei susțin că am stofă de scriitor și ar vrea să încerc să scriu și altceva, în afară de articole. [...] Îmi este imposibil să îmi imaginez o poveste pe care nu am trăit-o, cel puțin în linii mari.”

³ Citatele corespunzătoare se regăsesc la pagina 8 a prezentei lucrări.

1.1 Universul istratian – autobiografie sau autoficțiune?

Suntem obișnuiți să ni se prezinte cel puțin majoritatea romanelor lui Panait Istrati, dacă nu toate, ca reprezentând autobiografia acestuia. Este, de altfel, foarte simplu să cădem în capcana acestei opinii, căci există numeroase asemănări de netăgăduit între protagonistul principal al celor mai multe întâmplări relatate în operă – un personaj fictiv – și persoana autorului din lumea reală (orașul natal, numele, starea civilă și meseria mamei, meseriile personajului principal, numele și naționalitatea celui mai bun prieten, fascinația exercitată de limba franceză, care reprezintă Occidentul, în egală măsură cu aceea față de Orientul Apropiat, Marea Mediterană și țările însoțite din jurul său). Mai mult, romanele polifonice ale lui Istrati par foarte des să îl reprezinte pe omul Istrati prin câte două sau trei personaje (Adrian și Mihail, în general, o singură dată secondați de Samoilă Petrov).

Și, dacă Proust a înlăturat cu grijă din pactul său romanesc cu două indicii autobiografice⁴ aproape orice prenume care coincide cu al său, Istrati lasă să scape, cu sau fără intenție, câte un *Panait*, sau un diminutiv grecesc al acestui nume (indiciu primit de cititorul cu simț lingvistic chiar din citatele în limba greacă din discursul lui Mavromati, care includ apelative ca *Panagaki*, *Panaiotaki*), câte un *Gherasim* (numele de botez al autorului), în vocativul românesc, dar cu *e*-ul final care îl face comprehensibil și lizibil și cititorului francofon sau chiar în forma lui grecească, cu sufixul – *os*. Prenumele cu sonoritate elenă apare la aceeași pagină în care se precizează că numele de familie al tatălui lui Zografî (căci se presupune că el este protagonistul întâmplărilor din *Evadările mele/Mes départs*) coincide cu cel al tatălui autorului.

O altă asemănare ar fi elitismul lui Adrian față de mahalaua care îl înconjoară, care pare similar cu al autorului în declarațiile pur autobiografice din prefete și capitolele în care își exprimă crezul (arta poetică).

Iar în *Mihail*, naratorul spune, fără ocolișuri, *eu*, o singură dată, spre sfârșitul romanului, fără a se fi prezentat, o tehnică des întâlnită în basmul popular românesc, într-un discurs în care despre Adrian se vorbește la persoana a treia:

---

⁴ Cf. Philippe Lejeune – *Le pacte autobiographique*, Paris, Seruil, 1996, p. 29.